

Mary Barthelemy

Se min ild ...

En fortelling om en av Norges mest kjente og elskete taterviser

*Se min ild i mørket brenner, og i flukten gnistene dør.
For en farlig brann de tenner, der hvor nattens vind den strør.
Vokt deg vel for ildens prakt. Før du det vet, så er du i dens makt.
Vokt deg vel kom aldrig fantens telt for nær!
Stakkars den, som engang får en taterjente kjær!*

*På mit skjerf du bandt en knute, da vi tok på broen farvel.
Hvem skal løse den derute, Når vi drager hen i kveld?
Når det lysner er du langt herfra. Mon om du har mig i tankene enda.
Kanskje har du alt en annen på dit fang,
glemmer meg som satt der før så mang en gang.*

Hvem av oss kjenner ikke igjen denne teksten? De fleste har hørt den og mange har et spesielt forhold til denne fengende, romantiske vise med en melankolsk og litt "ladet" melodi! Den har vært med i flere generasjoner, og ser ut til å være aktuell nå, særlig når vi tenker på rom/sigøynerne og romanifolket (taterne/de reisende), og minoritetenes historie og kulturidentitet i Norge.

Bålet og ilden, som ligger i kjernen til sangens tekst, er symboler med dype røtter for menneskeheten. *Ilden* vekker tanker om lidenskap og villskap – som en del av stereotypen majoritetsamfunnet lenge har hatt for sigøynerne/romanifolket. *Bålet* er også et sterkt symbol, og er spesielt ladet for romanifol-

ket: Bålet brukes som et bilde for gruppens identitet og omfatter lys og varme, trygghet og fellesskap.

Visa er stemningsfull, og gjennom symboler og handling skimter vi en bondegutt og en vakker taterjente, deres følelser, løfter, kulturforskjeller. Den er mystisk, romantisk, og noe dramatisk og gir uttrykk for stor kjærlighet, lidenskap og lengsel. Kan hende den avspeiler noe vesentlig om forholdet mellom de reisende og de fastboende?

Sangen har nesten fått "slagerstatus". Den er mye brukt fra scene og vise-sangere har tatt den med i studio, til plateinnspilling. Mange blant romanifolket i Norge i dag kan den og betrakter den som en ekte gammel "vandri-vise" (norsk romani for "tatervise") som

*Fra en friluftfremføring av folkekomedien "Taterblod".
I midten ser vi Bokken Lasson med sin lutt, som spiller en taterkvinne. (Lasson 1947)*

har fulgt familiene i generasjoner. Etter bruk gjennom mange år, kanskje ved bål om sommeren, på stranda eller på campingplassen, har mange tatt denne visa til seg og gitt den personlig preg.

På sporet... til Tynset?

Men er *Tatervise ved bålet* faktisk en gammel tater-/romanivise? Noen vil kalle den ei skillingsvise. Blir den brukt i andre land i Norden eller i Europa? Går det an å spore opp mer om den? Gjennom skriftlige kilder og innspillinger, i bøker og på internett, går dette faktisk an. Det er egentlig vanskelig å spore gammalt tradisjonsstoff, men moro å forsøke!

Noe interessant står i en av "Frem fra

glemselen"-publikasjonene til Per Johan Skjærstad, i 1978. Her skriver Skjærstad at noen mener at "... teksten til denne visa ble laget ved en stor sammenkomst av tatere i nærheten av Tynset en sommerkveld i 1889 eller 1890." Flere senere skribenter nevner også dette. (Gotaas 2000: 284, Hazell 2003: 382) Skjærstad legger til at dette er ikke helt usannsynlig, og om han synes dette ikke er helt usannsynlig, må han ha sine grunner? Videre forteller han at melodien er en gammel russisk folkemelodi. (Skjærstad 1978: 132ff.) Går det an å finne bekræftelse for noe av dette?

Trykte kilder

Vårt utgangspunkt for undersøkning er i grunnen sangens tekst og melodi, og da kan det være greit å sjå på teksten som vi kjenner den i dag. Teksten her er fra Laila Yrvum og Lasse Johansens bok "Viser fra et folk på vandring – slik vi lærte dem" (Yrvum & Johansen 2003:61), en av mange trykte kilder for visa. Hos Norsk visearchiv i Oslo er det en rik samling med hefter, private og trykte visesamlinger. Dokumentasjon man finner her bekrefter at visa er viden kjent. Tidligst omlag 1912, og særlig på 1940-tallet og fram til nå, er den tatt med i mange visebøker og kalt *Tatervise ved bålet* eller *Se min ild*. Flere utgaver oppgir ingen tekstforfatter, og man kan få inntrykk av at teksten er på folkemunne. Når tekstforfatter er oppgitt, er denne Vilhelm Dybwad. Visa ser ut til å ha hatt kun to vers, inntil antagelig 1970-tallet, da et tredje vers kom i bruk. Dette vil jeg komme tilbake til senere.

Noter til trykte versjoner, og innspillinger, viser at den samme melodien går igjen, mens opplysninger om melodien opprinnelse, når oppgitt, varierer. I et tidlig trykk skal melodien være en "Russisk tatervise" (Taterviser af folkekomedien Taterblod: 1912). Bokken Lasson oppgir i hennes jubileumsalbum at den er en "Russisk folkemelodi" (Lasson 1947). Det kan tenkes at dette er blant Skjærstads kilder for hans visearbeid på 1970-tallet. Melodien er i en slags "sigøyner-moll" og sangen er dramatisk oppbygget. Versene har to melodiske deler som står i kontrast til hverandre. Sangen begynner taktfast, vanligvis i 3-delt takt ... *Se min ild i mørket brenner ...* Men den går over til mer

lyrisk, dramatisk, ettertenksom 2-delt takt i andre avdelingen ... *Vokt deg vel for ildens prakt ...*

Et antall innspillinger finnes for visa. Tolkninger, oftest med sigøyneraktig akkompagnement til sangen, har blitt innspilt med bl.a. Rita Engebregtsen (1974), Lasse Johansen (1979, 1998, 2009), Laila Yrvum (2006), Bussi Hilmar Karlsen Rosenborg (2009) og Veronica Akselsen (2010). Ellers kan vi nevne Bokken Lasson (1928), Rita Drangsholt (1949) og Jens Book-Jensen (1980-tallet). Enkelte artister og musikkgrupper har latt seg fascinere av melodien, og gjort innspilling uten sang. Blant disse er The Snapshots (1963), Roar Engelberg (1993) og Gjertruds sigøynerorkester (1996).

Fra taterverdenen til teaterverdenen!

Tidlige trykksaker og innspillinger fører detektivarbeidet videre, og det begynner å lukte sigarrøyk, billig vin og europeisk kafé- og teatermiljø, lutt og gitar. Spesielt et notehefte, "Taterviser af folkekomedien Taterblod", fra ca. 1912, setter oss på sporet. Heftet innholder *Tatervise ved bålet*, og den profilerte skuespilleren avbildet på omslaget heter Bokken Lasson. Og Bingo! Når man sporer etter Lasson oppdager detektiven ei sprudlende, utforskende, kreativ, scenevant dame som ble nesten 100-år gammel. Og Bingo igjen: I forbindelse med Lasson dukker også opp navnet Vilhelm Dybwad. Disse fører oss også videre langt fra Tynset og Nord-Østerdalen... til Kristianias teater- og kabarethistorie, der teater- og kafélivet i Berlin, Paris og London blinker og lokker i det fjerne!

Presentasjon av Bokken Lasson, i hennes tidlige karriere. (Lasson 1947)

Bokken Lasson (1871-1970), døpt Caroline Lasson, var en av ti søsken og vokste opp i en svært musikalsk familie i Christiania, med gode kontakter i Europa. Som ungdom tangerte Bokken og hennes søsken ved miljøet til Kristiania-bohemen, den tids hippie-/kunstnermiljø blant byens velstående. Bokkens far, Christian Lasson, var regjeringsadvokat. Hennes mor, Alexandra von Munthe af Morgenstjerne, var av delvis russisk herkomst: Alexandra var datterdatter til Anastasia Soltikoff, en russisk prinsesse som i sin tid var hoffdame hos

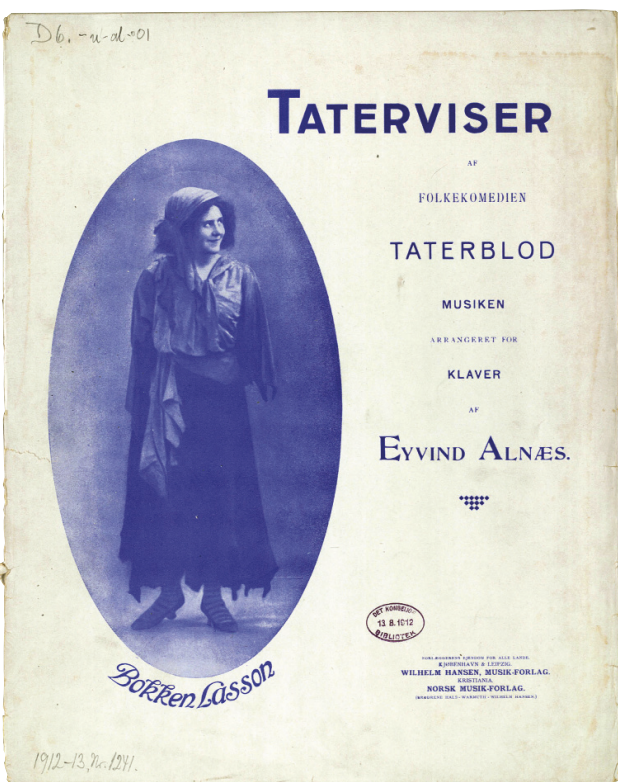
tsarinaen. Dette kommer vi tilbake til senere.

På 1890-tallet, satset Bokken Lasson på klassisk sang og hun utdannet seg som romansesangerinne ved Musikkonservatoriet i Dresden. Hun debuterte i Kristiania i 1894, og året etter dro hun ut i verden på turné. Nordiske folkesanger til luttakkompagnement var noe nytt, og som utøver var Bokken banebrytende. Hun sang og spilte rundt omkring i Tyskland, Frankrike, England og USA og stilte også som skuespiller i den lettere sjangeren. Bokken ble etter hvert sammen med en russisk forfatter, Michael Semionovitsch Feofanoff, kalt "Mischa" og de giftet seg i 1904. Ekteskapet ble oppløst i 1916, og hun ble da gift med Vilhelm Dybwad. Helt opp i 90-årsalderen var Bokken aktiv, både som utøver og engasjert kulturpersonlighet. (Lasson 1938; Lasson 1947; Wikipedia: Bokken Lasson, Kristiania-bohemen).

Vilhelm Dybwad (1863-1950), var sønnen til en Kristianiabokhandler. Han vokste opp i Christiania, og hadde en sterk interesse for revy og teater. Av yrke var han jurist, men han skrev bøker også og er nå best husket for sine viser og for teaterspill med innlagte viser. Han forfattet mange viser anonymt for sin venn Harald Otto på Centralteatret. Han ble først gift med skuespillerinne Johanne Dybwad, og etter hvert med Bokken Lasson. (Wikipedia og Store Norske Leksikon: Vilhelm Dybwad).

Folkekomedien "Taterblod"

Lasson og Dybwad viser seg å være sentrale skikkelser i historien til sangen vi behandler her. Men det har krevd litt

Omslag til note- og sanghefte
for folkekomedien "Taterblod", ca. 1912.

ekstra graving for å finne fram rundt dette. Kildene for deres del i Norges teaterhistorie omhandler som regel Chat Noir, som de var med å starte i 1912. Men *Tatervise ved bålet* er en del av historien før dette. Vi må derfor rulle historiens teppe bakover noen år, og sette blikket på det gamle Centralteatret, drevet da av Harald Otto... med venner!

Centralteatret hadde braksuksess i 1905 med et komisk stykke kalt "Ola Lia", skrevet av Vilhelm Dybwad og Olaf Krohn. En ny komisk opera ble laget i kjølvannet av dette, av samme vennegjengen. Den fikk tittelen "Taterblod". I sin autobiografi "Livet og Lykken", for-

teller Bokken Lasson litt om impulser som kom med underveis, spesielt om en sammenkomst i 1906, da hun og mannen Mischa bodde i London. De fikk besøk av Vilhelm Dybwad og Harald Otto, som var på teaterbesøk i byen. Disse, sammen med Bokkens venn Sven Drewsen, møttes en kveld og kom i stemning med russiske og spanske sigøynerviser, til Bokkens lutt. "... Disse mørke heftige melodiene laget en fortettet, dirrende stemning i stuen – det var som noe åpnet og blev til. En idé som Dybwad hadde gått med lenge blusset op i ham og fikk form. Han vilde lage en folkekomedie over Meltzers fortelling "Fantegutten". Han begynte å male ut gangen i stykket... (...). Mens han fortalte, blev vi fanget inn i idéene alle fire. Sven Drewsen drog frem sin journalistblokk og blyant og vilde gå til øieblikkelig aksjon. (...) Mischa løp op i sitt rum og hentet Gorkis fortellinger. Han leste om sigøinernes sang utover steppene... (...) Dette var den første spiren til folkekomedien "Taterblod". (Lasson 1940:117 ff.)

Flere detaljer om skapelsesprosessen er ikke godt å finne, men i etterkant i kilder for Centralteatret historie, beskrives "Taterblod" som Vilhelm Dybwads syngespill eller komedie. I teatrets 25-års jubileumsheftet mimres det at "1909-10 var en "lett" sesong: operette, syngespill, lystspill og farcer. (...) Store publikums suceer ble Vilhelm Dybwads syngespill "Taterblod" med Bokken Lasson som taterjenten..." (Gjesdahl 1964, Centralteatrets 25-aars Jubileum 1927:19) Senere, da Odd Bang-Hansen skrev historien om Chat Noir og norsk revy, kom det fram at "... selv sang Bokken Lasson stadig Vilhelm Dybwads taterviser, som nok er romantiske og dypt sentimentale, men som hadde et sterkt tak på publikum." Her kan

man også lese at ...”Tatervise ved bålet (...) hvis toner ennå klinger fjernt i eldre Kristiniafolks erindring” (Bang-Hansen 1961: 22, 67, 79) Vi ser her at, med årenes gang, har Dybwad fått kreditt for flere tidligere ”anonyme” vise-tekster. I 1947, i Lassons jubileumsalbum, får han navnet sitt på flere norske tekster til utenlandske viser, og blant disse er en ”russisk folkemelodi”: *Tatervise ved bålet*.

Det er tydelig fra ettermålet at ”Taterblod” fikk både oppmerksomhet og inntekter! Stykket hadde premiære høsten 1909 og ble satt opp 25 ganger. Bokken fikk mye skryt i avisannonser, og Kristianas lett-teaterpublikum mente at hun, med sin bohème-tilknytning, passet ypperlig til rollen som taterjenta. Hun var den store stjerne! ”Taterblod” levde enda videre, og ble etter hvert oppført av regionale amatørteaterlag, ofte som friluftsteater. Stykket fikk ny giv i 1928 da det ble satt opp i friluft ved Bygdøy Sjøbad. Den gangen var Bokken Lasson også med, men i rollen som en eldre taterkvinne. I 1935 ble stykket igjen satt opp på Søylen Teater, annonsert som ”Vilhelm Dybwads operette ”Taterblod””, og med den unge Wenche Foss (hennes debut) som bondens datter, Ingrid. Bokken Lasson er ikke nevnt i programmet.

Flere av sangene fra operetten kom til å leve et eget liv uavhengig av stykket, i solorepertoaret til Bokken og andre som fulgte etter henne. Av disse (*Sorte øyne, Radas spåvise, Jeg veter min dolk, Livet og lykken*) er det *Tatervise ved bålet* som er mest seiglivet!

Oppsummerende, så langt, ser vi at historien om folkekomedien ”Taterblod” bidrar med bekreftelse på Lasson

og Dybwads viktige roller i historien til visa vår. Vi forstår at Bokken, med sin lutt, var en primær utøver av sangen i starten, på Centralteatret, og at hun brukte den senere i sitt solorepertoar, bl.a. på Chat Noir. Skrifter bekrefter at melodien er av russisk opphav, fra folkelig tradisjon, muligens romani/sigøyner. Ettermålet bekrefter at Vilhelm Dybwad var ansvarlig for sangteksten. Historiene om Lasson og Dybwad belyser at de hadde kontakt med russisk litteratur og russiske sigøynervisere, gjennom venner, slekt og kafémiljø i bl.a. London.

Мой костёр в тумане светит

... *en russisk romanse*

Nå kommer sporing enda lenger vekk, i tid og sted og kultur ... Russiskiske toner fra en gatemusiker, pluss innspilinger med russisk musikk, gjorde meg oppmerksom på en sang med melodi som var veldig lik *Tatervise ved bålet*. Hjelp fra venner i tyding av kyrillisk tekst ga fart i detektivsurfing på internett, bl.a. på Youtube! Ved tekstsøk kommer man fram til en romantisk dikter i 1800-tallets Russland, Jakov Petrovitsj Polonskij (1819-1898). Denne mannen var, ifølge Wikipedia, en ledende Pushkinist og sen utøver i den russiske romantiske poesitradisjon. Komponister i hans tid var interessert i å tonesette romantiske dikt som Polonskij skrev. Et dikt kalt Pesn’ Cyganki [Sigøyner sang] utgitt 1853, ble tonesatt av selveste Pjotr Tsjajkovskij (1840-1893). Dette diktet har nådd fram som kunstsang, eller såkalt romanse, i forskjellige register og den er å finne, blant annet på internett hos *The Lied*,

Russisk dikter Jakov Petrovitsj Polonskij
(1819-1898).

Art Song, and Choral Texts Archive. Polonskijs dikt begynner med ordene ”Moj koster...” [Min ild/Mitt bål] og er forbausende lik visa vår, både i skildring og handling. Det er ild og gnister, stevnemøte og atskillelse på en bro, samt referanser til romanifolket og at en skal reise bort grytidlig. Skjerf og knute er også med i handlingen. Derimot, når man sammenlikner visene, er stemningen i den russiske litt mindre skummel, tross at bålet skinner i tåken. Det er ingen serie med advarsler som i den norske: ...*Vokt deg vel ... Før du det vet.. Stakkars den, som engang får en tater jente kjær!*

Som vi kan se her i Polonskijs dikt – på russisk og i oversettelse – slutter Moj koster som den begynner, med bål i tåken og gnister som slokner i vinden/luften. Sporing av denne teksten på internett, på Youtube og innspillinger ellers, bringer en til alt fra kunstsang ved piano, virtuosopptreden på

For de som kan russisk!	For ikke-russere	Norsk oversettelse
Мой костёр в тумане светит (Яков Полонский – автор музыки неизвестен)	”Pjesn” ”Cyganok” av Jakov Petrovitsj Polonskij (1819-1898)	
Мой костёр	Moj koster	Mitt bål/Min ild
1) Мой костёр в тумане светит, Искры гаснут на лету... Нельзя нас никто не встретит, Мы простемя на мосту.	1) Moj koster v tumane svetit, Iskry gasnut na letu... Nech’ja nas nikto ne vstretit; My prostemja na mostu.	1) Mitt bål skinner i tåken, Gnistene slokner i luften... I natt vil ingen møte oss, vi vil ta avskjed på broen.
2) Ночь прокрадет, и спозаранок В степь далеко, мильной мой, Я уйду с толпой цыганок За кибиткой кочевой.	2) Noč’ prokrodet i spozaranoč V step’, daljoko, milnoj moj. Ja uđu s tolpoj cyganok Za kibitkoj kočevoj.	2) Min kjære, natte vil ta slut. Og ved daggry, Skal jeg dra med siggynerne Langt bort ut på stieppene.
3) На прощанье шаль с каймою Ты на мне узлом стяжи! Как концы её, с тобою Мы сохлдились в эти дни.	3) Na proshchan’je shal’ s kajmoju Ty na mne uzlom stjaži! Kak koncej jejo, s toboju My skhodilis’ v’ eti dni.	3) Knytt til avskjed mitt sjål på meg stramt i en kante! Som sjulets ender har vi vært knyttet sammen disse dagene.
4) Кто-то мне судьбу предскажет? Кто-то завтра, сокол мой, На груди моей развешает Узел, спялутый тобой?	4) Kto-to mne sudbu predskažet? Kto-to zavtra, sokol moj, Na grudi mojej razvješat Uzeł, spjalutyj toboj?	4) Falken min, hvem skal forutsi min fremtid? Vil noen i morgnen, min kjære, knyte opp den knuten du har knytt i mitt bryst?
5) Вспоминяй, мали дружка, Друга милого любя, Будет песня петь, играя На колених у тебя!	5) Vspominaj, mali drugaja, Drugaja milogo ljubja, Budet pesnja pet’, igraja Na koljenjakh u tebjaj!	5) Tenk på meg, hvis en annen kommer til å ønske deg og kommer til å synge sanger på ditt fang!
6) Мой костёр в тумане светит, Искры гаснут на лету... Нельзя нас никто не встретит, Мы простемя на мосту.	6) Moj koster v tumane svetit, Iskry gasnut na letu... Nech’ja nas nikto ne vstretit; My prostemja na mostu.	6) Mitt bål skinner i tåken, Gnistene slokner i luften... I natt vil ingen møte oss, vi vil ta avskjed på broen.
Takk til Misha Maltsev for epost 7. juni 2009!	Kilde: <i>The Lied, Art Song, and Choral Text Archive</i> http://www.russic.org/lander/get_text.html?TextId=12911	Takk til Lena Eggset og Jan Wesenberg for oversettingshjelp.

akkordion, folkelige solister og kor, til barnesang med gitar! Tsjajkovskijs komposisjon er representert, men det er en annen melodi som er mest populær. Og den likner mistenkelig på melodien vi kjenner til *Tatervise ved bålet / Se min ild!*

Fra russisk romanse til norsk romanise?

Nå kan vi lure: Hva kan ha skjedd, mellom den populære russiske sangen og den norske taterslageren? Har ”tekstforfatteren” Dybwad foretatt noen kunstneriske grep, og gjort sin egen norsk versjon av Polonskijs dikt? Det ser sånn ut! Tekstmessig, ser den norske sangen ut til å være noe omtolket, melodien likedan. *Moj koster* har seks vers, alle med samme melodi, og den blir sunget som regel i 3-delt takt, med litt ”spansk sleng” i valsetakten! Melodien og versstrukturen til *Moj koster* er noe enklere og rett frem enn den norske ver-

sjon. *Tatervise ved bålet*, slik som vi opplever den i dag, er mer dramatisk og definitivt mer fengende! Kan Bokken ha vært med på utviklingen her? Antagelig!

Opprinnelsen til denne russiske melodien har vært vanskelig å spore. Kanskje den er tradisjonell? Kanskje den har gammel tilknytning til romanifolket? Vi kan kanskje anta at Moj koster var blant visene Bokken hadde på repertoaret i 1906. Men hvordan sang hun den da? Hadde hennes mors familie kontakt med sine russiske slektninger? Historien sier ingen ting om dette. Det kan hende hun sang russiske sanger på russisk, og kunne nok så hun forsto teksten. Hennes man, Mischa, var språkmektig. Og Dybwad: Kunne han mye språk? Uansett, hadde han muligheter for oversettingshjelp. At Dybwad omtales i etterkant som visas "tekstforfatter" er indikasjon på at han hadde hovedansvar for utforming av den norske versjonen. Men "bohemer" Bokken Lassons rolle i forhold til visas form og liv er nok vesentlig. Som nevnt tidligere, brukte hun sangen ganske mye gjennom årene. Det er sannsynlig at visa gikk seg til hos henne, gjennom mange sceneopptredener, fra 1909 og første opptakene man har (1928 er den første man vet om så langt).

Se min ild... inn i ei ny tid

En gjennomgang av versjoner for visa vår bringer fram noe interessant: Den standardversjonen man finner i forbindelse med Dybwad og Lasson, samt innspillinger med Rita Drangsholt og Jens Book-Jensen, har kun to vers. Mens et tredje vers ser ut til å ha kommet til etter hvert i vår tids folkelige versjon!

Den er med fra 1970-tallet hos Lasse Johansen og i Skjærstads publikasjoner.

*Nei, deg kan jeg aldri glemme,
hvor så hen i verden jeg går.
Og du skulle bare kjenne,
hvor mitt hjerte for deg slår!
I mine tanker er du alltid nær,
ja, hver stund om aftenen især.
Aldri noen mer hvisker ømt farvel,
når jeg drar til teltet hen
den sene sommerkveld.*

Her er det fortsatt den romani/reisende som synger, og tanker og hjerte er med den kjære. Nei, hun (eller kanskje han?) skal aldri glemme! Innerst inne i hjertet, spesielt om kvelden på vei inn til teltet/hjemmet, kommer minnene av nærhet, intim kviskring, som sangeren og den kjære deler seg imellom, bare de to. Sett sammen med de to foregående vers, kan dette siste påhengt ses som forsonende, på et vis? Kjærligheten er sterk, tross avstand. Minnene og kjærligheten lever, selv om livet går videre.

Mye tyder på at visa, med det nye verset, har grodd godt inn i norsk romani-/tatermiljø og tradisjon. Små varianter i teksten og i uttrykk forekommer, men helheten er stort sett det samme. I muntlig tradering (som står meget sterkt hos romanifolket) forstår man at dette er naturlig, og en del av rikdommen. Sangen og musikken, uttrykket, blir lagt til hjertet og kommer stadig på nytt. Mangfoldige tolkninger vokser ut av dette. Sangen lever!

De fleste ser det hele i dag som en ekte gammel "tatervise", som heter *Se min ild*. Kanskje det er noe i det? Dybwad og Lassons teatervise har blitt enda

mer enn en romani-/taterwise ... *Taterwise ved bålet* har blitt til *Se min ild!* Den har en sikker plass i repertoaret, spesielt når romaniutøvere opptrer for buroer (bønder/ikke romani).

... *attente til Tynset*

Men hva er det med denne visa og Tynset? Kan det være noe sannhet i teorien at *Taterwise ved bålet* kom til ved *en stor sammenkomst av tater i nærheten av Tynset en sommerkveld i 1889 eller 1890?*

Kort sagt: tvilsomt! Årstall stemmer hverken med Bokkens historie eller det man vet om Dybwads arbeid med folkekomedien "Taterblod". Men det er ikke usannsynlig at det har vært store og små sammenkomster av tater i området da, og både før og etter. Tynset har definitivt sin taterhistorie. Og Tynset-området/Nord-Østerdalen definitivt har sin plass i Norges fortelling om de reisende. Mange taterfamilier har reist gjennom og bodd her gjennom sine minst 500 år i Norden (1512-2012). Spesielt etter at bergverksindustri skjøt fart i regionen på 1600-tallet har romanislekter hatt forhold til traktene i Nord-Østerdalen/Røros-regionen. Her var det liv og røre, muligheter for handel og nyttehandverk. Det var bruk for kompetanse i handtering av hester, metaller bl. a., for ikke å nevne musikk og musikkinstrumenter. Mange fór gjennom disse traktene på vei gjennom Øst-Norge og en del romani familier hadde sine vinterbosteder her, fram til omlag 1960- og 1970-tallet. Like mye som de er en del av regionens historie, er regionen også del i deres historie og fortelling om seg og sine... og identitet. Kan hende etterkommere dukker opp på

sommerbesøk for å sjå på gamle familietrakter, legge blomster på graver og friske opp minner? Og kan hende noen får oppdrag med tak og blekk? Eller det kan bli musikk eller konsert?!

Det er samtidig minner her om annet enn kjærlighet og romantikk. *Taterwise ved bålet* kom til og ble mye brukt i en periode da den såkalt *Omstreifer-misjonen*, senere kalt *Norsk Misjon blant hjemløse* var i særlig aktivitet, fra 1890-årene og nesten 100 år framover. Romani-familier i Nord-Østerdalen og Røros-traktene fikk føle dette på mange måter, i flere generasjoner, og de husker godt. Perioden i historien da "Taterblod" ble klekket og oppført er samtidig med en del eugenisk/rasistiske trender og tendenser i samfunnet. Kanskje den mystiske, romantiske stemningen, kjærligheten og lengselen, sammen med bålets lys og varme, tilbyr en slags motvekt? Sangen har vært formidler av en rørende sterkt budskap. Bokken Lasson var et meget våkent, filosofisk og framsynt kulturmenneske, med vid horisont og sterke meninger. Kan det tenkes at det ligger en liten kunstnerkommentar i sangen, om romanifolket i tiden, som hun og kanskje advokat/tekstforfatter Dybwad ønsket å formidle? Sangens budskap var i "tiden" i Norge for 100 år siden, i mellomkrigsåra, på 1950-, 1960-, 1970-tallet. Og den ser ut til å ha sin plass også i vår tid.

Mange slags minner kan flamme opp når man gir seg over til å oppleve *Se min ild!* Visa er et eksempel på hvordan *immaterielle kulturminner*, som sang og musikk, med sine tilhørende opplevelser og følelser, lever hos oss. De lever hos oss gjennom stadig nye tider og omgivelser, og er med å avspeile og farge-

legge våre livsopplevelser. *Tatervise ved bålet / Se min ild* kan i høyeste grad knyttes til (også) vår region, som en del av vår immaterielle kulturarv. Kan hende har mer enn én ”bondegutt” eller -jente i disse trakter knyttet knute på skjerf til en vakker romani jente eller gutt? ... eller kanskje drømte om å få sjansen!

Artikkelen her er basert på innsamling til et innlegg med tittelen *See My Fire*, laget til en Gypsy Lore Society konferanse i Helsinki, 2009, av Barthelemy sammen med prosjektmedarbeidere Gjermund Kolltveit og Henning Gustavsen. Dette var i regi av et prosjekt om romanifolkets musikalske uttrykksformer, administrert av Institutt for musikkvitenskap, UiO, som igjen var en del av et større prosjekt under Norges forskningsråd, som handlet om romanifolkets kultur, språk og opprinnelse.

Litt om navna: taterne/reisende romanifolket/sigøynerne/rom

Taterne, også kalt de reisende, er en nordisk gren av romanifolket og deler etnisk opphav med sigøynerne. De er etterkommere etter en nordvest-europeiske gren av romanifolket som kom tidlig til Skandinavia. De ble først registrert i Danmark i 1505, og deretter i Sverige i 1512 hvor de feilaktig ble antatt for å være tartarer, derav navnet tater/-tattare. Rom/sigøynerne tilhører en østeuropeisk gren av romanifolket som har kommet til Skandinavia fra 1860-åra og utover.

I Bokken Lassons tid, var taterne i Norge akseptert som norske, mens sigøynere var betraktet som ”fremmede” og ofte utvist fra landet. Siden sist på 1990-tallet anerkjenner Norge *Romanifolket (tater/de reisende)* og *Rom (Sigøynerne)* som to grupper, blant norske nasjonale minoriteter.

Kilder

- 1912(?) *Taterviser af folkekomedien Taterblod*. Musikken arrangert for klaver af Eyvind Alnæs. Norsk Musikkforlag, Kristiania.
- Bang-Hansen, Odd 1961, *Chat Noir* og norsk revy, J.W. Cappelens forlag, Oslo.
- Centralteatrets 25-aars Jubileum 2. Februar 1927, Under Harald Ottos ledelse.
- Gjesdahl, Paul 1964, *Centralteatrets historie*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Gothaas, Thor 2000, *Taterne – Livskampen og eventyret*, Andresen & Butenschøn, Oslo. s.284
- Haslund, Ebba 1970, *Aldri en grå*

hverdag. Gyldendal, om Wenche Foss, Hazell, Bo 2002, Resandefolket – från tattare til traveller, Ordfront forlag, Stockholm. s. 382

- Lasson, Bokken 1938, Slik var det den gang, Gyldendal Norsk forlag, Oslo.
- Lasson, Bokken 1940, Livet og Lykken, Gyldendal Norsk forlag, Oslo.
- Lasson, Bokken 1947, Bokken Lassons jubileumsalbum, Harald Lyche & Co Musikkforlag, Drammen.
- Meltzer, Harald 1873, Fantegutten.
- Norsk visearkiv 2012, <http://www.visearkivet.no/>
- Qvamme, Børre 2004, Opera og operette i Kristiania, Solum Forlag, Oslo.
- Yrvum, Laila & Johansen, Lasse, 2003, Viser fra et folke på vandring – slik vi lærte dem. Musikk-Husets Forlag A/S, Oslo. Side 61.

Internett

- <http://en.wikipedia.org>, søkeord Bokken Lasson, lesedato 16.9.2012
- <http://en.wikipedia.org>, søkeord Yakov Polonsky, lesedato 15.9.2012
- <http://nn.wikipedia.org>, søkeord Pjotr Tsjajkovskij, lesedato 15.9.2012
- <http://no.wikipedia.org>, søkeord Bokken Lasson, lesedato 9.9.2012
- <http://no.wikipedia.org>, søkeord Kristiania-bohemen, lesedato 16.9.2012
- <http://no.wikipedia.org>, søkeord Taterne, lesedato 16.9.2012
- http://snl.no/.nbl_biografi/, søkeord Harald Meltzer, lesedato 10.9.2012
- http://www.recmusic.org/lieder/get_text.html?TextId=12911, The Lied, Art Song, and Choral Texts Archive, lesedato 15.9.2012

- <http://www.youtube.com/watch?v=xuoYsRwMhmM>, The Snapshots 1963, "Tatervise ved bålet", besøksdato 15.9.2012

Om forfatteren

Mary Barthelemy, født 1947 i Minnesota, USA, utdannelse i antropologi (BA University of Minnesota) og Folkekunst (MA Høgskolen i Telemark/Rau-land). Hun har vært bosatt i Rørosområdet siden 1982, og arbeider som musiker og formidler.

Gjennom engasjement ved Rørosmuseet og Folkemusikkarkivet for Rørosområdet, ble hun nysgjerrig på identiteten til den legendariske felespilmannen "Fant-Karl". Dette resulterte i en masteroppgave (2006), boka *Spellmann på dromen* (Rørosmuseet 2007) og CD-utgivelsen *Fant-Karl – spelemanns-arven* (Ta:lik 2008). 2008-2011 var Barthelemy medarbeider i prosjekt "Romani-folket / taterne i fjellregionen – dokumentasjon og formidling av deres historie, rolle og bidrag" ved Nordøsterdalsmuseet.